

JAN ERIK VOLD

FEM KAPITLER OM ØYVIND BERG

Innskrevet mellom Ansgar og Laura

En diktdebut, nærmest som kortprosa, innskrevet mellom Ansgar og Laura – skulle dét være Ansgar, Nordens apostel? Og Laura, sonnettemaker Petrarcas uoppnådde flamme? Å nei. I Øyvind Bergs første bok heter de Ansgar Luddersen og Laura Farsgård – den første en «aktet borger, fuglekikker i fritida og tålelig gift» som «en dag gikk fra forstanden for be om et råd i et samleieanliggende», og den andre, en kvinne med «et oksehode mellom beina» som, for å skjule det, spiste «seg så feit at magen veltet fram over hornene». Intro og Exit heter de to rammekapitlene, derimellom 38 kortere tekster og dikt som med stor språklig spenst skildrer sære tildragelser. Så langt fra å være noen rødvinssurrealisme er dette knivskarpe tekster, Henri Michaux i norske kulisser – med omslag modell Hieronymus Bosch, og motto Ludwig Wittgenstein: «Hvis jeg ser på et bilde og sier: 'Hva er galt med dette?', da er det bedre å si at følelsen min har retning, enn å si at den har en grunn.» Bokens tittel er *Retninger*.

Skrift og fortvilelse er bokens anliggender, men ikke patetisk – snarere selvfølgelig og muntert på en måte, iallfall i rosa, «en horetanke, så sexy som alt Kafka skrev: Visst fins det håp, masser av håp. Bare ikke for oss.» Sprike, skreve, skrike – blir det til sammen skrive? Ialffall er skriften etablert nettopp på kroppens ytringer og åpninger – her hentes blomster ut av anus, Jung og Jesus (to fisker) kjører taxi i snørrskogen, far står med fingern ute og er knagg for bestefars frakk, mens de fostre som fins, knapt forespeiles noe lystig liv: «Soppskyen er en blomst fra havet. / Og fra himmelen kommer det alle melker: *strontium* skal du suge ned i magen, skal du elske med tennene. / *Strontium*, så vakkert som noe! // Ikke vær grusom: Skjær opp magen! / Slå ut tennene! / Spy skjønnet ut!»

Som man skjønner, er det en provokativ bok Øyvind Berg har skrevet: «Nei, jeg skriver ikke, jeg spiser fingre. / Når jeg driter meg ut blir det dikt. // Når analmembranen synger.» Med oksehodet ut av Laura Farsgårds skrev blir overlegen sittende på sengekanten og dille, «en visergutt for Lauras vink». «Han hadde fehode han også, hadde drømt om dette hele livet.»

Leseren får en fornemmelse av at boken handler om fødsel og død, men at

ordningen er omsnudd, tilfeldig, ikke-eksisterende. At skriftens tjenerer iler til og fra, gjør ikke ordningene mindre komplisert: «Det er et blått hus, det ligger i Kirkeveien, og jeg går inn. En tjener iler til, elegant kledd i ordmyke fløyelsbukser, eller fløyelssmyke ordbukser. / Er de for trange? Ja. / Det må da finnes vennligere rom?»

Men ikke i denne boken: «Etter kinoen gikk vi på gatekjøkken og kjøpte egg og øl. I eggene var det små, kuløyde, avmaktrøde forstre som alt var døde da vi skar dem opp. Kokt til døde. // Økland hadde leid ut hendene sine til gatekjøkkenet, og nå er det de som serverte. Han skravla som et snøfall, det sang i hvert forster / mellom tennene.»

Om det fins en feil i dette bildet, så skulle altså min følelse ha en retning, mer enn en grunn, ifølge Wittgenstein. Feilen i bildet får meg til å se i en (ny) retning, mer enn å lese etter en årsak til feilen? Skal man tolke bokens samlede «retninger» som en kapital feil ved hele mennesketilværelsen? Kan feilen gjøres god igjen? Bosch-maleriet på bokens forside viser en mann som har fått en stein i hodet, som skal opereres ut: «Mester skjær nå steinen ut / jeg er en skikkelig behornet stut» sier teksten som rammer inn bildet. «Steinoperasjonen» (feil-aktig kalt «Steinhuggeren» på bokens kolofonside, en feil med hensikt?). Den som skjærer har en trakt til hodeplagg, og nonnen som ser på, balanserer en lukket bok på skallen. Å la seg operere av en slik amatørkirurg, kan det være annet enn dårskap?

Om menneskenes dårskap har Bosch malt mange bilder. Om filosofenes språk har Wittgenstein påpekt at det ikke alltid er gjennomtenkt. Er sted i dette felt opererer debutant Berg med briljans og blasfemi, språkfølelse og kroppslighet – merkelige tekster der både dumheten og gleden er til stede:

Fantasien, kjøttøksstupid, bærer meg over:

En rosa mokka med gullkanter, jeg står og klirrer
for mitt bare liv, til dørene åpnes, en lys hånd famler
inn, feier meg til ras. Skår.

Jeg blir barn igjen i skårgleden.

Skal tro det er en mulig gjenfødelse boken peker mot? Omslagsbildets «behornede stut», er det hodet som dukker frem mellom Lauras lår? Når overlegen, det fehodet, får dillet fra seg («De andre legene murret»), vil da en forløsning finne sted?

Anmelderen, en smule svimmel etter lesningen, kan ikke besvare disse spørsmål. Men at Øyvind Berg har gjenoppvekket vår skrantne kortprosatradisjon og pumpet blod inn i vår hjemlige surrealisme, er han ikke i tvil om. «Ja, gjaller det fra veggene, med / umiskjennelig fjærpenklang.» Ekte vare.

Dagbladet 25.11.1982

Midt i ordmølja

Midt i ordmølja står han, Øyvind Berg fra Stovner, som avlyste vinter-OL i Lillehammer 1994. Lenge var han en fortiet poet, som for sin femte diktsamling *Totschweigetaktiken* (1988) i norsk presse fikk null anmeldelser. Ti år senere kom boka ut på engelsk, under samme tittel (som betyr *dødstaushetstaktikker*), oversatt av Anthony Barnett. Andre oversettelser finnes, til dansk og til tysk.

I dag er mannen fra Stovner en fetert poet, tildelt Oktoberprisen 1993, Brageprisen 1995, Aschehougprisen 1999 og store avisoppslag hver gang han gir ut en ny bok. *Et volum dikt* (1994) er hans utvalgte dikt 1982–1994.

Øyvind Berg er en nyskaper i det fedrelandet der Gro Røkke Stoltenberg tror det er bare å tute og kjøre, bore Romerikstunnel under Puttjern («Enig og tro til Lutvann lekker!») for å få en togtrasé parallell med en allerede eksisterende og derved spare inn åtte minutter på en togreise til flyplassen Gardermoen («Narredogme») med tog på feildimensjonerte hjulsett som siden må byttes ut, slik at redusert hastighet blir innført og ingen tid spart. Disse fadesene kostet skattebetalerne åtte milliarder kroner, hvilket vil si kr 2000 stjålet fra hver norsk innbygger, glatt godkjent av vårt Storting. Far, mor og to barn i Finnmark blir følgelig avkrevd kr 8000, for en jernbanestrekning så dyr at underskuddet alene kunne ha finansiert Nordlandsbanen fra Fauske til Narvik. I den politiske debatt snakkes det relativt lite om dette offentlige tjuveri.

I et slikt land er det ikke lett å gripe ordet – og bli trodd.

«Ønskediktet» i NRK Radio er nedlagt uten at noen har foreslått programposten «Antidiktet» innført. Der kunne Øyvind Berg komme til å bli ivrig ønsket. På engelsk slik, med prosadiktet

WIND UP HYMN

If I don't get to fuck God now, a man said, I'll refuse orders
till I die. And I have a sexy death, I have a sexy death. Yes,
then God'll be sorry,

På norsk

TREKKOPPSALME

Hvis jeg ikke får pule Gud nå, sa en mann, skal jeg
ordrenekte til jeg dauer. Og jeg har en sexy død, jeg har
en sexy død. Ja, da skal Gud få angre.

Neste ønske kunne i så fall bli – og nå tar vi det direkte på morsmålet:

SETERJENTENE

Tenk at de knuller

natta lang uten
beskyttelse
med usette menn

som hjelper å hive
møkka ut gjennom
fjøsveggen øyne
før mjølkinga tar til

hver evige dag.

Det er kanskje ikke så rart at en bok med slike dikt lot anmelderne i 1988 i villrede om hvilket bein de skulle stå på – og valgte boktittelens egen taktikk: å tie.

Hva er det Øyvind Berg på sitt Oslo-mål gjør? Han taler det språket og formulerer de lengselsmyter som i harryland gror (blant herrerne, la gå) og formulerer det hjerterått – en slags poetisk Stutum, bare et hakk sterkere, og med et glimt i øyet som går enkelte hus forbi?

Det Berg i dag roses for er det han tidligere ikke fikk tilbakemelding på. Har kritikerne våknet? Er alt åpenbart blitt så mye jævligere at også en poesi-anmelder ser det:

I skyggen
under platanen
på blomsterteppet
ved bekken

ligger hun som var
den åpenbaringa
med blanke øyne de feite
fluene svermer opp fra

og summinga låter som «mamma...»
når svalene snapper dem opp
i flukt med skjønnheten
som hjemsøker drømmelandet.

Diktets tittel står angitt som fotnote, nede på siden: «I en ekte idyll». Tekstens første strofe hviler der. Så forstår vi at fotoet er av en død, som de feite fluene svermer rundt (strofe 2), hvorpå svalene snapper dem opp (strofe 3), mens den vakre solnedgangen faller over «drømmelandet», dit norsk turister kan bestille – forslagsvis – en safariferie? Er ikke dét Carl I. Hagens drøm: at vi alle skal få det så bra?

Vi har ønskediktet: glem aldri henne / du aldri møte, – / som kanskje møter / deg etter døden ... Til dette svarer Berg:

Glem aldri henne
du ikke tok kål på,
som kanskje møter
deg klokka fem osv!

Eller han vrir på sitt eget navn og kaller seg Verb Nidgøy, altså en verbaltype som har det drita gøy. Svenskene store poet Gunnar Ekelöf kalte seg selv for Göran Fulneke, Unge Kanelröf, Lena en Gökfru, Enkan Uglefrö m.m. – alle medvirkende i Shakespears *Mödsimmarnottsdram*. Og hvorfor kalle det Gardermoen, når vi like gjerne kan si Negerarmod/Morderenga/Gnoremader/Ogmerraned. Bergs nye samling *Nede fortelling* kan selvsagt leses som *Låg fortelling*. Og som *Down and Out*. *Poe si tid* og *Kjærlighetec.* er andre diktboktitler med en bergsk vri.

Det er verdt å tenke på at mens bilindustrien, flytrafikken, jazzmusikken, medie-verden, finanskapitalen og internett er selvfølgelig multinasjonalt orientert, står lille Norge tilbake med ønskedikt ingen lenger vil ha og nye dikt ingen riktig vet hva man skal bruke til. Ibsen er blitt eksportvare, landets egne innbyggere glemmer sin Wergeland. «Men Seerens Sang er et foranskudt Lyn.»

Teatermannen Øyvind Berg, forfatter for ensemblet Baktruppen, vil ha skuespillerne til å slikke scenen, så vaskekonene ikke behøver å gjøre det. (Hans bestemor vasket på Stortinget.) Og så folk skal få noe uventet å se på. Men dette er vrøvl for norske Ibsen-kritikere, som tvinger ensemblet til å basere seg utenlands for å få stykkene verdsatt etter fortjeneste (i Sverige, Danmark, Finland, Tyskland, Nederland, Belgia, Sveits, Italia, Spania, Frankrike, England Kroatia, Georgia, Shanghai og Singapore.) Og Hamlet overført til Stovnerdialekt dømmes nord og ned av fjellandets Shakespeare-ekspertise: «Spørsmålet er – å være eller ikke.»

Heiner Müller er ellers hans favoritt blant dramatikerne, slik han blant utenlandske poeter knytter seg opp mot Paul Celan, Kenneth Patchen, Per Højholt, Osip Mandelstam – som han alle har oversatt. Samt Ezra Pound, den bedre smeden, han med det fine øret, som likevel presterte propagandistisk rør for Benito Mussolini. Men som i motsetning til vår egen kraftfascist tok seg inn på gamle dager, med sin «Canto CXX»:

Jeg prøvde å skrive en himmel
Stå stille
 La vinden tale
 det er himmel.

La gudene tilgi hva jeg
 har gjort
La de jeg elsker prøve å tilgi
 hva jeg har gjort.

Og når vi først er i annen verdenskrig, hvorfor ikke la Øyvind Bergs komplekse koblinger utmyntes på disse fire linjer omkring heisanlegg, erotikk, moderne myter, alders svakhet og – får vi tro – en tveegget humor:

I PATERNOSTERVERKET

At roser ikke skjønner de er kvinner
og Eva Brauns truser er gull verdt
gjør fort en tannløs mann nebbete
og hard, selv om han har mjuk pung.

«Her vil jeg bo / til sommeren skal jeg finne meg et nytt sted / Slik tenkte jeg.»
Kjell Heggelund skrev så, i det mottodiktet som innleder samlingen *Punkt · 8*, fra jubelåret 1968.

Så er det den lakoniske verbalkløkt Øyvind Berg viser til, når han i *Nede fortelling* åpner enda kortere, i poesiåret 2000:

Deg vil jeg ha
Hvor er du nå

Dagbladet 4.11.2000

Hva betyr Verb Nidgøy?

Hva betyr Verb Nidgøy? At det er *gøy* med verb? Ikke bare *gøy*, men veldig *gøy*: *nidgøy*. Det som muligens heter *dritgøy*, i dagens talemål? I så fall med et islett av malise, slik *nidvise* krever en vise med giftig innhold.

Ordet dukker første gang opp i en norsk diktsamling fra 1992, i overskriften til følgende 14 linjers poem:

I begynnelsen er ordet «luft»
ribba for betydning.
Verb setter inn «galgekjøtt» på T-banen.
Nå vil folk ha «sprit» men Verb
er avholdsnarkoman og trumfer gjennom
«ribbe». Sola står i Cancer, det er
grotid og mange mener
«ribbe» er for tungt i sommervarmen.
Da går han kanskje konk?
Jada, Verb går konk.
Men hans kuldskjære brud Ulje
slenger på en liten snutt for

«ribba» som hun slafser i seg,
så er det brått slutt.

Dette er, som vi ser, et sommer-/mat-/og kjærlighetsdikt fra den måned da solen befinner seg i Krepsens tegn (22. juni–22. juli) og juleribba kan bli vel tung kost for kavaleren Verb – skjønt hans partner Ulje tar gladelig til takke. Og plutselig tar kjærligheten slutt? Om det da ikke bare er diktet som tar slutt – etter det korrekte antall linjer en ukorrekt sonett skal ha, slik diktet henter sitt motto ikke fra den engelske sonetts korrekte fader, men hans mer balladeorienterte kollega Wordsworth.

Hvor kommer Verb Nidgøy inn?

I diktets tittel, som er «Verb Nidgøys skapelse».

Og hvor kommer ribba inn, i den varme årstid?

I diktets åpningslinjer, som fortidsform av et verb som intet har med mat å gjøre: «I begynnelsen er ordet 'luft' / ribba for betydning.»

Å ribbe betyr å frarøve. Hva om dikteren hadde brukt den mer moderate fortidsformen *ribbet*?

Da ville det ikke blitt et matdikt. Da ville allusjonene til 1400-tallstrubaduren François Villon neppe innfunnet seg: «galgekjøtt» sa han, når han mente menneskekropp. At vil alle er dømt til dødens galge? Uansett hvor mye *grotid* sommeren har å by på? Uansett om man *slafser i seg ribbe* eller *går konk*? Eller at zodiaken på engelsk sier *Cancer* der vi sier *Krepsen*?

Snakker vi om et dikt om døden?

Vi snakker om *skapelse: Verb Nidgøys*.

Diktet står i samlingen *Kunngjøring* av Øyvind Berg. Kast om på bokstavene i forfatternavnet – og *Verb Nidgøy* oppstår. Betyr det at *Øyvind Berg* dør?

I sitt dikt «Tale på Wergelandsdagen» (*Klassekampen* 20.6.1994) skriver signaturen Øyvind Berg at han «... dessverre må sabotere det bestående / som heter Norge / som heter Henrik Wergeland / som heter Øyvind Berg / for sånn er det ikke, folkens / Øyvind Berg er ikke sann / Øyvind Berg er et anagram på Verb Nidgøy / født i Gnore, et land som faktisk har fostra poeten / Likwergen har den, også kjent under / anagrammet Henrik Wergeland ...»

Klassekampen 22.12.2003

IV

Tredve år senere

MANGE STRENDER

Mange strender
går over i noe
som ikke er strand.

Et kjerr, noen steiner.
Og over noen reiser det seg stup.

Hva mener du?

Jeg mener ingenting, jeg bare sier det
sånn som det er, for meg.

Du skulle sagt det før.

Jeg kunne ikke før.

Øyvind Berg fra Stovner, alder 52, som bodde mange år som familiefar på Lillehammer, har nå valgt Sarajevo som base. De røffe diktene han har skrevet jevnt og trutt siden debuten for 29 år siden, har fått et annet virkelighetskors over seg – det viser seg alt i åpningslinjene i den nye diktboka *Blindedikt*: «Min elskede gjennom tredivde år. Vi vet ikke mye om livet.»

Blindheten i kjærligheten, blindheten i ekteskapet – hvem har nåden, hvem har gaven til å gjennomskue den, gjennomleve den? Livet på den andre siden – med den samme, med en ny – vil te seg annerledes. Øyvind Berg, som kunne festliggjøre norsk lyrikk med diktlinjer som dette: «vi er fyllesjuka finner / dette er verden / den er full av verdens vakreste kvinner ...» – han er kommet dit: «Men kjærligheten etter tredve år / er et dødt pust, se -- / jeg orker ikke / se.»

Vandringen langs strender der en går i fellesskap, en dag er det ikke lenger strand. Diktet åpner som en monolog, som butter i den illevarslende linjen: «Og over noen reiser det seg stup».

Noen hvem? Noen hva? Menneske? Steiner? Diktet fortsetter som dialog: «Hva mener du?» Bebreidelsen fra den forsmådde går ikke på innholdet, men tidspunktet: «Du skulle sagt det før.» Svaret rommer innsikt, resignasjon og bestemmelse hos den andre part: «Jeg kunne ikke før.»

Teksten er som en folkevise. Den gir en situasjon, uten å sause den ned. Smerten hos begge ligger i sluttreplikkene.

Siste diktet i boka er rått. Her har den røffe tonen fra Groruddalen fått noe lakonisk over seg, som fantes i de greske epigrammene. Legg merke til det bortgjemte rimet:

Flere følelser enn ord:
Du var redd.
Du var gammel.
Jeg holdt deg i hånda.
Det hjalp ikke det spor.

Dag og Tid 13.5.2011

V

Kærlighetc.

Mot den ytterste glipe av lys
på tampen av livet
da kroppen var utslitt
og han kjente rått mulm under magen
slutta Vesaas, og *hav er hav* –

døden kan være storm eller stille
om du har tjata med eller strålt imot
men verst av alt:
du ser all verdens
pinsel, og klynger deg til gleden

og tråler et kaldere hav
enn det som har overflate –
historien om et stort mørke
og noen spredte lyspunkter
du styrer tunga di etter

jeg gjentar, at det gjør vondt
når havet ikke er hav
men et svart kvernende vitnesbyrd
om hvor det uhyrlige mennesket
tok av fra kærlighetc.

En meditasjon over de ytterste ting avslutter Øyvind Bergs samling *Kjærlighetc.* (1997), i en tekst der Tarjei Vesaas' navn trekkes inn. Dette er en sjelden gjest i et diktunivers der provokasjon var en selvfølgelighet og Buddha betød mer enn Bjørnson. Årtusengamle egyptiske papyrus-fragmenter styrer første del av samlingen: «Spis og drikk når den andres sult er stilt» ... «Navnet til en som vokter sin pikk, stinker ikke». Annen del har som rettledning: «La oss elske baklengs, mens skyene drar seg over himmelen – en karavane ledet av Arthur Rimbaud» ... «Av og til tenker du som ei snurpenot, av og til som en revesaks».

Vesaas midt oppi dette?

Siste linje i telemarkingens siste dikt «I båten» lyder: «Og hav er hav».

Tautologi hos Vesaas finner en ellers i romanen *Fuglane*, der Mattis tolker rugdas prikke-hull i myrjorda som skrift: «Du er du, stod der.» Mattis tar en pinne og prikker et svar tilbake.

Vi ser at Øyvind Bergs lyrikk har åpnet seg de senere årene, med *Blindedikt* (2010) der han bringer egen person og ekteskapets sammenbrudd som tema – og med *Gjennom mørketida* (2014) der livet med Dina fra Sarajevo legges fram.

I Vesaas' sluttdikt heter det: «Og nokon byrjar rope namn, / langt ut i natta, etter trygd, / men kvart eit namn på jord er *her*, / og svarar skremt frå same båt. / Vi er i båten alle.»

Handler det om alder hos den poet som nærmer seg seksti (født 1959), at leserne nå kan se ham for seg som et levende menneske hinsides språklige sprell? Som Øyvind Berg snarere enn Verb Nidgøy? Diktutvalget *Offentlig ømhet* (2016) åpner med tre linjer fra debuten 1982:

Svarthet, hva er det?
Lyset i en uåpnet bok.
Livmorlyset.

Dag og Tid 9.12.2016